

УДК 327

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v039.2022.25>*П. Л. Лисянський*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3997-9335>*аспірант кафедри політичних теорій**Національного університету «Одеська юридична академія»*

РЕГІОНАЛЬНИЙ СЕПАРАТИЗМ МОЛДОВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ РФ НА ДЕСТАБІЛІЗАЦІЮ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження впливу процесів регіонального сепаратизму в автономному територіальному утворенні Гагаузія, котра входить до складу Молдови, як автономне територіальне утворення на дестабілізацію ситуації в Україні, зумовлене повторною спробою РФ використати складну етнополітичну ситуацію Молдови та межуючих з нею окремих регіонів України в створенні загроз державному суверенітету України та Молдови. Дослідження цього питання вкрай важливе для посилення комплексної регіональної безпеки України особливо у транскордонному просторі з країнами сусідами. Етнічні конфлікти у колишньому СРСР мають потенційну можливість активізації, що буде мати негативні наслідки для регіональної безпеки України в період повномасштабної агресії РФ проти України. Однією з таких країн можна вважати Молдову, яка має спільний кордон з Україною, а також незважаючи на відносно невелику територію, починаючи з 1990 років мала кілька територіальних спорів всередині країни, один з яких, привів до військового конфлікту. У 1989 році, частину території Молдови, яка входила до радянського союзу на правах однієї з 15 республік охопили сепаратистські настрої. Зокрема 19 серпня 1990 року відбувся перший з'їзд депутатів усіх рівнів з п'яти районів півдня Молдови, на якому була проголошена Гагаузька Автономна Радянська Соціалістична Республіка. 25 жовтня 1990 року відбулися перші вибори Верховної Ради Республіки Гагаузія, а 1 грудня 1990 року відбулися вибори президента невизнаної Республіки Гагаузія. Радянське керівництво Молдови не влаштував такий розвиток подій. Тому з метою придушення сепаратистських настроїв південної частини Молдови, а також відокремлення Гагаузії від Молдови партійне керівництво вирішує здійснити спробу силового вирішення цього питання. 26 жовтня в Комрат спрямовуються радянські війська Болградської дивізії, а 30 грудня і радянські спецназівці. Але задля мирного врегулювання конфлікту уряд Молдови вимушений був поступитися та відвести війська з території невизнаної республіки Гагаузія. В період з 1990 по 1994 роки тривали перемовини між Молдовою та невизнаною республікою Гагаузією щодо врегу-

лювання територіального спору мирним шляхом. А 23 грудня 1994 року парламент Молдови прийняв закон про особливий статус Гагаузії, який наділив мешканців та території, котрі входили до складу невизнаної республіки Гагаузія правами автономії у складі Молдови. Історичні проблеми Гагаузії вважаються, як багаторічний етнічний конфлікт [1, с. 46], який був вирішений мирним шляхом. Одночасно з політичними процесами направленними на відокремлення Гагаузії від Молдови, практично дзеркальні процеси відбуваються в іншій частині Молдови Придністров'ї. 2 вересня 1990 року в місті Тирасполь відбувся II надзвичайний з'їзд депутатів усіх рівнів Придністров'я, на якому була проголошена Придністровська Молдавська Радянська Соціалістична Республіка, як радянська республіка в складі СРСР. Таку політичний процес можна вважати результатом конфлікту інтересів політичної еліти центру Молдови та місцевими політичними елітами, який виник через перебудову СРСР та МРСР. Після розпаду СРСР, 5 листопада 1991 року ПМРСР була перейменована в Придністровську Молдавську Республіку. У 1992 році конфлікт між ПМР та Молдовою перейшов у військове протистояння між збройними силами Молдови з одного боку, та російськими військовими і сепаратистами ПМР з іншого. Датою завершення активної фази військового конфлікту в Придністров'ї, слід вважати 21 липня 1992 року, коли між Молдовою та Росією було підписано Угоду про принципи врегулювання конфлікту в Придністров'ї. На даний час ПМР вважається невизнаною державою. Слід зазначити, що ПМР та Гагаузія мають спільний кордон з Україною. Молдова є яскравим підтвердженням того, що сепаратистські тенденції є дестабілізуючим фактором в країнах, де вони відбуваються, заважаючи їм повною мірою розвивати задовільні відносини з європейськими країнами. Негативні наслідки сепаратистських процесів у Молдові, а також їх вплив на Україну досліджували Українські науковці Н. Нічаєва-Юрійчук, Б. Левик, Ю. Мателешко, Н. Антонюк, І. Зінько та ін. Аспекти сепаратизму у Молдові у різних ракурсах розглядали західні експерти та науковці, такі як В. Кроутер, К. Калущ, Ч. Кинг, І. Вольфшвенгер, П. Клейв та ін. Водночас, слід

зазначити, що питання впливу сепаратистських процесів у транскордонному просторі України на внутрішні політичні процеси не достатньо досліджені науковим середовищем, та потребують додаткового вивчення.

У 2015 році спецслужби РФ здійснили спробу по дестабілізації ситуацію в південних регіонах України, через реалізацію проєктів «Народна рада Миколаєва», «Одеська народна республіка» та «Бесарабська народна республіка», останню Уряд України визнав терористичною організацією [2, с. 196]. 28-29 жовтня 2015 року у місті Білгород-Дністровський Одеської області відбувся з'їзд «Народної Ради Бесарабії» на якому учасники заходу проголосували за декларацію в якій, йдеться про возз'єднання української Бесарабії з молдавською Гагаузією і відтворення республіки Буджак [3]. Одночасно з подіями у Білгород-Дністровському, на території Молдови поблизу м. Комрат, яке входить до автономного територіального утворення Гагаузія, 29 жовтня 2015 року відбувся молодіжний мітинг у підтримку створення «Бесарабської республіки Буджак». Причетність РФ до реалізації вищезгаданих проєктів підтверджується тим, що за координацію та організацію заходів сепаратистського спрямування відповідали громадяни РФ. Згідно з заявою Василя Грицака, який був головою СБУ у 2015-2019 рр., проєктом «Бесарабія» керував Інал Ардзінба заступник радника президента РФ Путіна Владислава Суркова і син бойовика Бату Ардзінба, що воював в Абхазії проти Грузії, а одним із координаторів вищезгаданих антиукраїнських проєктів був громадянин РФ Дмитро Соїн, який очолює громадську організацію «Союз придністровців України», мешкає на території РФ, а також вважається науковим та політичним діячем ПМР [4, с. 17-18], що дає вагомі підстави для висновку про причетність спецслужб РФ до організації антиукраїнських проєктів в південних регіонах України. У червні 2015 року, Служба безпеки України повідомила про повну ліквідацію та затримання членів незаконних організацій «Народна рада Миколаєва» та «Бесарабська народна республіка». Враховуючи те, що у 2015 році в Луганській та Донецькій областях на стадії посиленої активізації продовжувався військовий конфлікт між ЗСУ та НЗФ «ЛНР» і «ДНР» та за безпосередньої участі підрозділів ЗС РФ, реалізація сепаратистських проєктів у Миколаївській та Одеській області призвело б до політичної дестабілізації ситуації у південно-східних регіонах України, з ризиками можливого спалаху нового військового конфлікту. Але слід зазначити, що агенти впливу з РФ планували дестабілізувати політичну ситуацію через підвищення сепаратистських настроїв етнічного населення в південних регіонах України та Молдови. Науковці та аналітики відмічають, що пів-

денні та південно-західні райони Одеської області відносяться до сільського етнотериторіального субрегіону, в якому компактно розселені національні меншини становлять більшість населення [5, с. 266-275], наприклад в Болградському, Ренійському, Таругинському та Ізмаїльському районах болгари, молдовани і гагаузи складають від 53,73% до 81,06% населення, а з урахуванням росіян кількість районів, у яких українці є меншістю, зростає до семи – за рахунок Арцизького, Саратського та Кілійського районів, які розташовані поблизу міжнародного кордону між Молдовою та Україною. Така етно-територіальна відмінність південно-західних регіонів Одеської області створює ризики розповсюдження сепаратистських настроїв із залученням зовнішнього фактору, що може призвести до створення квазі-державних утворень, таких, як ПМР у Тирасполі, та «ЛНР» і «ДНР» у Луганську та Донецьку. Для того щоб зрозуміти вірогідність активізації сепаратистських настроїв у певному регіоні, потрібно проаналізувати фактори виникнення такого явища, як сепаратизм. Регіональний сепаратизм може виникати з різних факторів. Наприклад А.В. Баранов виокремлює наступні чинники виникнення сепаратизму: • Економіко-географічні чинники. Намагання відокремитися більш розвинених регіонів від відсталих. Наприклад, Ліга Півночі в Італії, радикальні партії Каталонії. Відуючі регіони найчастіше теж охоплені сепаратизмом. Їх спільноти мають надію, що в окремій державі їм буде жити краще (наприклад, Косово в Югославії). • Расові чинники. Наприклад, сепаратизм білої меншості в Південній Африці. • Етнічні чинники – найбільш поширена група причин сепаратизму. Суть їх полягає у бажанні отримати автономію або розширити її, домогтися статусу незалежної держави. Наприклад: Країна Басків в Іспанії, Абхазія і Південна Осетія в Грузії. • Релігійні чинники. Наприклад, у Лівані домінуюче арабське населення розколоте на велику кількість територіально замкнених громад. • Релігійно-етнічні чинники. Так, ірландці-католики в Ольстері бажають возз'єднатися з Ірландською Республікою, а мусульмани Кашміру – з Пакистаном. • Внутрішньополітичні чинники: прагнення регіональних еліт до влади, партійний, ідеологічний розкол країни (КНР і Тайвань, Північна і Південна Корея). • Зовнішньополітичні чинники. Підтримка сепаратистів з боку «наддержав» і більш сильних сусідніх країн. Дана підтримка має різні мотиви: послаблення конкурента, опанування геополітично важливими районами і економікою окремих регіонів. Підтримка ззовні сприяла розпаду Югославії, Чехословаччини, СРСР. • Ідеологічний чинник. Важливі аргументи сепаратистам дала доктрина самовизначення народів, що стала нормою міжнародного права у 1919 р.

згідно з Версальською дипломатичною системою. Проблема сепаратизму є однією з найскладніших, оскільки безпосередньо пов'язана з існуванням держав, зміною їх кордонів та утворенням нових держав [6, с. 65-70]. За твердженнями Косилової О. (2017): «сепаратизм як ідеологічний, суспільно-політичний, етнічний рух є однією з найгостріших загроз національно-політичній безпеці країни, що набуває особливої актуальності у ХХІ столітті через геополітичні зміни у світі та перерозподілу сфер впливу між новими гіпердержавами». Етнічний сепаратизм має певні індикатори, наприклад, якщо в певному регіоні країни проживає 50 і більше відсотків представників національної меншини, які висувають вимоги центральним органам влади щодо розширення повноважень місцевого самоврядування на території, де вони проживають. В Україні за весь час незалежності таких випадків етнічного сепаратизму не зафіксовано, але Україна втратила контроль над певною територією, саме через сепаратизм інспірований ззовні, тобто Україна зіштовхнулася з новим видом сепаратизму – зовнішнім. Враховуючи етнічний фактор у південно-західних районах Одеської області, а також знаходження цих районів у транскордонному просторі з Молдовою, де посилені сепаратистські настрої призвели до політичних процесів, які дестабілізували ситуацію в окремих регіонах Молдови та призвели до військового конфлікту, можна вважати, що ризики розповсюдження сепаратистських настроїв серед етнічного населення окремих районів Одеської області є виправданими, з урахуванням зовнішнього та штучного факторів. Мета зовнішнього сепаратизму полягає в приховуванні цілей країни – агресора, яка намагається дестабілізувати політичну ситуацію в певній країні або посягає на зміну територіальної цілості певної країни [7, с. 52].

У 2022 році, після початку повномасштабної агресії РФ проти України, окупаційні війська та спецслужби РФ не змогли реалізувати поставлене завдання президента РФ В. Путіна, яке полягало у швидкому захопленні влади за допомогою військової сили на всій території України, через спротив Збройних сил України та Українського народу. 23 червня 2022 під час саміту ЄС у Брюсселі, було схвалено резолюцію Європарламенту щодо надання статусу кандидатів в члени ЄС Україні та Молдови. Після набуття Республікою Молдова статусу кандидата в члени ЄС, перший заступник голови комітету Держдуми з міжнародних справ, голова правління фонду «Російський світ» В'ячеслав Ніконов заявив: «Дії Кишинєва можуть призвести до загрози територіальній цілості Молдови». У той самий час, на території Молдови, зокрема у м. Комрат пройшов установчий з'їзд громадсько-політичного руху

«Народний Союз Гагаузія». Потрібно зазначити, що політичні діячі автономного територіального утворення Гагаузія, яке входить до складу Молдови, завжди мали стійкий діалог з РФ, наприклад 25 січня 2022 року під час установчого засідання депутатів Народної ради Гагаузії було ухвалено рішення про формування делегації для переговорів щодо надання допомоги населенню АТУ Гагаузія у зв'язку з кризовою ситуацією в енергосекторі Молдови. До складу делегації увійшли депутати Народних Зборів Гагаузії Віктор Петров (керівник Делегації), Леонід Кіося та Олена Юрченко. Під час установчого з'їзду громадсько-політичного руху «Народний Союз Гагаузія» 23 червня 2022 року було проголошено резолюцію у фінальній частині якої було зазначено: «Приймаємо рішення об'єднати сили гагаузького народу, який проживає в автономії, в інших регіонах Республіки Молдова так і за межами країни і оголошуємо про створення в республіці суспільно-політичного руху «Gagauz Halk Birlisi / Народний Союз Гагаузія». Суспільно-політичний рух очолив Віктор Петров, який є депутатом Народних зборів Гагаузії та був очільником вищезгаданої делегації депутатів АТО Гагаузія до Москви. Ключовим фактором, який викликає занепокоєння можна вважати вислів у фінальній частині резолюції: «об'єднати сили гагаузького народу, який проживає в автономії, в інших регіонах Республіки Молдова так і за межами країни». Згідно з даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року [8], на території Одеської області проживають 27,6 тисяч гагаузів, які компактно розміщені у Болградському, Ренійському, Тарутинському, Кілійському, Арцизьському районах. Таким чином, можна зробити висновок, що 23 червня 2022 року у м. Комрат під час проведення установчих зборів громадсько-політичного руху «Народний Союз Гагаузія», який виступає за дружбу і співробітництво з РФ, був проголошений заклик, який зафіксований в резолюції даного з'їзду: «В об'єднання зусиль народу Гагаузії який проживає в автономії, та в інших регіонах Республіки Молдова та за межами країни, з метою захисту прав і свобод Гагаузії та її мешканців, забезпечення високого рівня життя громадян та соціальної справедливості, збереження духовно-моральних засад народу автономії, зміцнення молдавської державності, суверенітету та цілості, а також розвитку добрих відносин із історичними друзями гагаузького народу – Росією та іншими країнами Євразійського економічного союзу». Враховуючи етно-територіальні відмінності населених пунктів, які розташовані в західно-південних регіонах Одеської області, та знаходяться у транскордонному просторі України та Молдови і межують з населеними пунктами автономно територіального утворення Гагаузія, є ризик того, що заклики гро-

мадсько-політичних рухів Гагаузії на підтримку стосунків з РФ до своїх співгромадян, які мешкають на території Одеської області можуть спричинити утворення негативних політичних процесів в Україні. Під негативними політичними процесами слід розуміти – підвищення рівня сепаратистських настроїв серед місцевого населення етнічної частини Одеської області, а також посилення процесів інспірованого сепаратизму. Потрібно зазначити, що підвищення або посилення сепаратистських настроїв серед населення країн може бути або інспіровано зовнішніми чинниками, або набуто через бажання етнічної групи громадян певного регіону країни до реалізації права на самовизначення народів. Досліджуючи, політичні процеси в Україні, пов'язані з регіональним сепаратизмом, можна прийти до висновку, що їх головне джерело, яке призвело до втрати контролю Україною над територіями Луганської та Донецької областей та АР Крим у 2014 році знаходиться поза межами країни. Відповідно до цього можна стверджувати, що сепаратизм в Україні є інспірованим зовнішніми політичними силами, а його джерело слід шукати у центрах прийняття рішень зацікавлених країн. Як свідчить світовий досвід, зовнішній сепаратизм виникає внаслідок слабкої дієвості норм міжнародного права, яке гарантує народам право на визначення, а країнам – територіальну цілісність, в результаті чого процеси зовнішнього сепаратизму перетворюють ці гарантії на протиріччя. У випадку з посиленням процесів регіонального сепаратизму у АТУ Гагаузії треба враховувати наявність етнічної складової цих процесів, що впливає на значне посилення в розповсюдженні сепаратизму не тільки на території Молдови, а ще й в Україні, зокрема в Одеської області.

Під час військової агресії РФ проти України, ворог застосовує проти України не тільки військову силу, а ще й гібридні загрози, мета яких полягає в дестабілізації політичної ситуації в окремих регіонах України, що може призвести до внутрішньополітичних конфліктів, які негативно вплинуть на загальнонаціональну ситуацію в країні. Приклад з політичними процесами регіонального сепаратизму у Молдові, наявний приклад того, як політичні процеси країни сусіда, інспіровані з зовні можуть негативно вплинути на політичну ситуацію в межуючому регіоні України, де в 2015 році вже була спроба дестабілізації політичної ситуації. Для того, щоб унеможливити реалізацію політичних конфліктів інспірованих з зовні країною агресором, потрібно більш активно вивчати політичну ситуацію в межуючих областях України з іншими країнами, впровадити стратегію протидії регіональному сепаратизму у регіонах, які є найбільш вразливими для цієї проблеми.

Література

1. Гагаузія и Приднестровье: проблема Молдавской Конфедерации: Політична сфера. Журнал політичних досліджень. Мінськ: 2003, с. 46.
2. Хойнацька Л.М. Тероризм як соціально-політичне явище. Матеріали III підсумкової науково-практичної конференції (16 травня 2019 року). Київ: 2019, с. 196.
3. Вікіпедія: Вільна Енциклопедія (Wikipedia: The Free Encyclopedia): «Бесарабська народна республіка» URL: <https://uk.wikipedia.org> (13.01.2023 року).
4. Шандра А., Сілі Р. Внутрішня кухня гібридної війни РФ проти України. Аналітичний звіт: Київ. 2019. С. 17-18.
5. Павлов О. Структуризація сільських територій за етнічною ознакою. Наукові записки. Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. ІФ Кураса НАН України. Київ: 2006, (№ 26), с. 266-275.
6. Батиргареева В. С., Нетеса Н. В. Щодо проблеми визначення кримінально караних форм сепаратизму. Право і Безпека. 2014. № 1. С. 65-70.
7. Мамантова Е.В., Лисянський П.Л. Інспірований сепаратизм в Україні як політичне явище та наукова категорія. Актуальні проблеми політики. 2022. № 70. С. 52.
8. Вікіпедія: Вільна Енциклопедія (Wikipedia: The Free Encyclopedia): «Гагаузія в Україні» URL: <https://uk.wikipedia.org> (13.01.2023 року).

Анотація

Лисянський П. Л. Регіональний сепаратизм Молдови, як інструмент впливу РФ на дестабілізацію ситуації в Україні. – Стаття.

У статті розглядаються та аналізуються процеси виникнення зовнішніх джерел сепаратизму у транскордонному просторі України на прикладі Одеської області, під час повномасштабної агресії РФ проти України. Доведено необхідність вивчення політичних процесів у районах країн, які межують з Україною. У статті проаналізовано випадки дестабілізації політичної ситуації у південних регіонах України, через реалізацію спецслужбами РФ таких проектів, як «Бесарабська народна республіка», «Одеська народна республіка», котрі мали на меті створення квазідержавних утворень на території України та Молдови, через розповсюдження інспіровано-зовнішнього сепаратизму у спільному транскордонному просторі України та Молдови. У липні 2022 року керівництво ЄС прийняло рішення про надання статусу кандидатів у члени ЄС Україні та Молдови, у відповідь спецслужби РФ активізували політичні протести сепаратистського спрямування у Автономному територіальному утворенні Гагаузія, яка входить до складу Молдови з метою протидії політиці європейської інтеграції Молдови, а також спробу підняття протестів з проросійськими закликами серед етнічного населення Гагаузії, а також діаспор Гагаузів, які мешкають в південно-західних районах Одеської області. На основі дослідження зроблено висновок у необхідності проведення постійного моніторингу та вивчення політичних процесів у транскордонному просторі України та країн-сусідів, у зв'язку з тим, що під час повномасштабної військової агресії РФ проти України, спецслужби РФ нама-

гаються вести гібридну війну та намагаються активізувати протестні рухи в країнах у транскордонному просторі України, які б призвели до внутрішньо-політичної кризи в середині країни. На мою думку, ця стаття є актуальною для сьогодення, у зв'язку з тим, що в ній аналізуються спроби спецслужбами РФ створення квазідержавних утворень у південних регіонах України та Молдови, через політичну технологію зовнішньо-інспірованного сепаратизму, спрямовану на створення загроз національній безпеці України та Молдови з подальшою частковою або повною втратою територіальної цілісності.

Ключові слова: етнічний сепаратизм, національна безпека, дестабілізація, інспірований сепаратизм, транскордонний простір, квазідержавні утворення.

Summary

Lysiansky P. L. Regional separatism of Moldova as a tool of influence of the RF on the destabilization of the situation in Ukraine. – Article.

The article examines and analyzes the processes of the emergence of external sources of separatism in the cross-border lands of Ukraine using the example of Odesa Oblast during the full-scale aggression of the RF against Ukraine. The need to study political processes in the regions of the countries bordering Ukraine has been proven. The article analyzes cases of destabilization of the political situation in the southern Oblasts of Ukraine by means of the implementation by the special services of the RF of such projects as the “Bessarabian People’s Republic” and “Odesa People’s Republic”, which aimed at the creation of quasi-state entities on the territory

of Ukraine and Moldova by means of spreading foreign-inspired separatism in the common cross-border lands of Ukraine and Moldova. In July 2022, the leaders of the EU made a decision to grant Ukraine and Moldova the status of candidates for EU membership. In response, the special services of the RF intensified political protests of the separatist direction in the Autonomous Territorial Organization of Gagauzia, which is a part of Moldova, with the aim of opposing the European integration policy of Moldova, as well as the special services of the RF did attempts to raise protests with pro-Russian appeals among the ethnic population of Gagauzia, as well as the Gagauz diaspora living in the southwestern Raions of Odesa Oblast. On the basis of the study, a conclusion was drawn on the need for constant monitoring and study of political processes in the cross-border lands of Ukraine and neighboring countries due to the fact that during the full-scale military aggression of the RF against Ukraine, the special services of the RF are trying to wage a hybrid war and are trying to activate protest movements in the countries, particularly, in the cross-border lands of Ukraine, which would lead to an internal political crisis in the middle of the country. In my opinion, this article is especially relevant today because it analyzes the attempts of the special services of the RF to create quasi-state entities in the southern regions of Ukraine and Moldova through the political technology of foreign-inspired separatism aimed at creating threats to the national security of Ukraine and Moldova with subsequent partial or complete loss of territorial integrity.

Key words: ethnic separatism, national security, destabilization, inspired separatism, cross-border lands, quasi-state formations.